

УДК 303.833.5:324(477):930:929
<http://doi.org/10.5281/zenodo.2537766>

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ В РЕТРОСПЕКЦІЇ ПОГЛЯДІВ В. ЛИПІНСЬКОГО

Д.С. Коротков

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

У статті аналізується сучасний електоральний процес в Україні на основі дослідження електорального коду української нації. Підкреслюється, що «електоральний код» нації – це історично сформована модель електоральної поведінки в контексті сприйняття/або несприйняття громадянами основних суб'єктних компонентів виборчого процесу. Аналізуються в контексті ретроспекції погляди В. Липинського на електоральний процес в Україні та його основні суб'єкти: виборці, політичні партії та політична еліта.

Ключові слова: електоральний код, політична еліта, демократія, виборчий процес, політичні партії.

АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО ИЗБИРАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В УКРАИНЕ В РЕТРОСПЕКЦИИ ВЗГЛЯДОВ В. ЛИПИНСКОГО

Д.С. Коротков

В статье анализируется современный электоральный процесс в Украине на основе исследования электорального кода украинской нации. Подчеркивается, что «электоральный код» нации - это исторически сложившаяся модель электорального поведения в контексте восприятия / или не восприятия гражданами основных субъектных компонентов избирательного процесса. Анализируются в контексте ретроспекции взгляды В. Липинского на электоральный процесс в Украине и его основные субъекты: избиратели, политические партии и политическая элита.

Ключевые слова: электоральный код, политическая элита, демократия, избирательный процесс, политические партии.

ANALYSIS OF MODERN ELECTION PROCESS IN UKRAINE IN THE RETROSPECTION OF VIEWS BY V. LIPINSKY

D. Korotkov

The article analyses the current electoral process in Ukraine on the basis of the study of the electoral code of the Ukrainian nation. The election process is characterized both in the context of the legal (legal) framework and the mental (the level of political culture of the nation and its political values). The study attempted to give an author's interpretation of the concept of «electoral code» of the nation. It is emphasized that the «electoral code» of a nation is a historically formed model of electoral behaviour in the context of perceiving / disregarding citizens of the main subjective components of the electoral process. The subjects of the modern political process are voters (electorate), political and economic elite, and political parties.

In the context of retrospection, V. Lipinsky's views on the electoral process are analysed. In Ukraine, and his main subjects: voters, political parties and political elite V. Lypynsky raised the question of the very essence of the modern electoral process in Ukraine: money in exchange for the voter's voice. The «capitalization» of the electoral process and the low level of political elites in the context of its activities in the interests of the state and society is the first factor that influences the formation of the electoral code of the Ukrainian nation and the electoral process as a whole. It is noted that the second factor influencing the formation of the electoral code of the Ukrainian nation and the electoral process as a whole is the aggressive methods of introducing political struggle and distrust of the population towards political parties.

The «electoral code» of a nation is a systemic concept, and in this study we conducted only a retrospective of the political views of the authoritative figure V. Lypynsky. His analysis of the «mass-elite» / «elite-mass» relationship showed the risks that exist in the current electoral process. The "commercialization" of society, the lack of traditions of recruiting elites and worthy leaders poses a threat to the formation of a democratic society in Ukraine. His views on the subjects of the electoral process should help in analysing the influence of the mental pluses and minuses of Ukrainians on the current election matrix.

Key words: *electoral code, political elite, democracy, electoral process, political parties.*

Постановка проблеми. Після появи на політичній карті світу нової держави України минув дуже малий відрізок історичного часу і, як і більшість держав колишнього Радянського Союзу, Україна еволюціонує від тоталітаризму до демократичних ідеалів та цінностей суспільства. Цей процес складний та тривалий. Наше суспільство має трансформаційний характер, що виражається як в змінах політичної системи, так і в змінах політичних цінностей та норм. Трансформація політичної системи України ще продовжується і проблема вдосконалення виборчого процесу напередодні парламентських виборів 2019 р. поки що актуальна. Виборчий процес характеризується як у контексті юридично-правовому (законодавча база), так і ментальному (рівень політичної культури нації та її політичні цінності). Ми отримали пострадянське суспільство, яке занадто повільно трансформується, а виклики, що стоять перед ним є занадто небезпечними. Разом із цим, існує потреба залучення досвіду як сучасних демократичних держав до процесу реалізації демократичного виборчого процесу та формування нового електорального коду нації, так і нашого політичного інтелектуального спадку в цій проблематиці, у тому числі і роботи видатного політолога В. Липинського.

Аналіз актуальних досліджень. Зараз активно вивчається та аналізується наукова спадщина вченого у політологічному дискурсі

України. Проблеми виборчого процесу, ролі політичних партій в цьому процесі, формування української еліти та політичних цінностей української нації за В. Липинським розглядаються у працях українських дослідників Н. Авер'янової, Т. Геращенко, В. Горбатенка, М. Гордієнко, О. Дащаківської, Л. Кирика, В. Майданюка, Є. Михальчука, Л. Мандзій, В. Маркітантова, О. Пашкової, В. Сабадухі, О. Самойленка, Е. Юрченко та ін.

Метою цієї статті є дослідження виборчого процесу в Україні на основі електорального коду української нації в контексті ретроспекції поглядів видатного українського філософа та політолога В. Липинського.

Виклад основного матеріалу. Одне з головних досягнень у реформуванні політичної системи нашого суспільства є організація вільних багатоальтернативних демократичних виборів. Зараз в нашій країні прихід до влади здійснюється виключно в результаті виборів на основі загального прямого і рівного виборчого права при таємному голосуванні. Дійсно, законодавча основа демократичних виборів у нас в державі створена, хоча частота змін виборчого закону за досить нетривалий період незалежності турбує. У той же час чітко проявляються і тривожні тенденції пов'язані зі ставленням певної частини виборців до суб'єктів виборчого процесу, самих виборів та їх проведення. Для подальшого нашого дослідження необхідно використовувати дефініцію «електорального коду».

Згідно з принципами кібернетики, всі системи, що передбачають передачу інформації, також передбачають її кодування, тобто перетворення інформації на систему кодів. Код при цьому розглядається як «універсальний спосіб відображення інформації під час її зберігання, передавання та обробки у вигляді системи відповідностей між елементами повідомлень і сигналами, що за їхньою допомогою ці елементи можна зафіксувати» (Рякін, 1973, с. 492).

Зазначимо, що людське суспільство відноситься до складних керуючих систем. При цьому трансформація інформації у коди у суспільстві

відбувається значною мірою під впливом, перш за все, культури суспільства, саме тому в суспільній матриці ми маємо справу з культурними кодами. Дж. Фіске (1999, р. 4) визначає культурний код як систему знаків, керованих «певними правилами, які поширені серед представників певної культури, і яка призначена для генерації та циркулювання смислів у цій культурі та для цієї культури».

Ч. Пірс запропонував тріадну структуру знака: безпосередньо знак (або репрезентатум), об'єкт, інтерпретант. Репрезентатум є матеріальним носієм інформації про те, що позначає даний знак (тобто про об'єкт), а інтерпретант – це значення чи смисл, які об'єкт сам по собі не мав раніше, але які репрезентатум приписує об'єкту, то код насамперед пов'язаний із інтерпретантом як складовою знаку. Власне, саме код і формує інтерпретант, тобто смисл знака. Код передає смисл, який «виводиться із взаємної згоди користувачів коду, що мають спільний культурний досвід». При цьому «смисл – не одиниця значення, а одиниця світорозуміння і світосприймання (Кліменкова, 2013, с. 66).

Культурні коди, надаючи символічного значення об'єктам та явищам, створюють основу для формування уявлень про ціннісну значущість цих об'єктів та явищ для людини. Загальна культура виступає сферою формування особистості, сферою виявлення та реалізації її творчих сил, соціальних потенцій. Культура, як соціальний феномен, повинна розглядатися як об'єктивний соціальний процес, пов'язаний з активною діяльністю людини. З появою держави на стику політики, політичного і культури виникає феномен політичної культури. Можна сказати, що культура і політика з'єднуються і взаємозбагачуються в політичній культурі. Політична культура - це велика сфера загальної культури, яка безпосередньо пов'язана з політикою, політичною діяльністю, політичною поведінкою, політичною свідомістю. Політична культура є продуктом «зростання» людської свідомості та цивілізаційного розвитку суспільства. Тому, як переконливо стверджує Р. Такер, «скільки б не була революція

новаторською в культурному плані – в смислі створення нових інститутів, переконань, ритуалів, ідеалів і символів, – національний культурний етнос продовжує своє існування багатьма шляхами, причому в одних сферах життя більш стійко, ніж в інших. З часом відбувається процес адаптації, за допомогою якого елементи дореволюційного культурного минулого нації асимілюються в нову революційну культуру, яка таким чином приймає форму амальгами старого і нового» (Бельська, 2014, с.70). На нашу думку, «електоральний код» теж надає символічне політичне значення об'єктам та явищам, створюючи основу для формування уявлень про політичну ціннісну значущість цих об'єктів та явищ для людини. Він є складовою частиною культурного коду нації, що є причиною використовувати для аналізу виборчого процесу саме цю дефініцію.

«Електоральний код» нації – це історично сформована модель електоральної поведінки в контексті сприйняття/або несприйняття громадянами основних суб'єктних компонентів виборчого процесу. Суб'єктами сучасного політичного процесу є виборці (електорат), зареєстровані кандидати в депутати, кандидати на пост Президента України, кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови (політична та економічна еліта) та політичні партії. Електоральний код нації формується на протязі тривалого часу і закладається в загальний культурний код нації.

Зазначимо, що мета дослідження – це ретроспективний аналіз поглядів В. Липинського на електоральну поведінку українців. Відома банальна істина, що нове – це добре забуте старе. Як в Україні, так і в діаспорі український політик і історик В. Липинський сприймається поки що, як творець державницької думки та ідеолог дідичної «трудової монархії у традиційній формі гетьманату». На жаль, погляди оригінального філософа та політолога ще не стали предметом пильної уваги істориків, психологів, філософів. У його роздумах були, звичайно, і помилки, але є і фундаментальні досягнення не тільки на рівні української, а і європейської думки. Відома парадоксальна річ, що дійсний зміст визначних творів інколи

залишається незрозумілим навіть самому автору і розкривається тільки з часом. Історичний процес розвитку як самої реальності, так і суспільної свідомості розкриває у науковому тексті перед наступними поколіннями новий смисл (Сабадуха, 2005, с.147).

В. Липинський жив у той час, коли ідея національної державності була на периферії політичних інтересів української інтелігенції, але у той час вже закладалася основа електорального коду для українців. Захоплення марксизмом призвели до того, що усі були федералістами та соціалістами, але дослідник виступає як самостійник та монархіст. Більшість «прогресистів» висловлювалися за демократію та республіку та в суспільному політичному дискурсі точилися розмови про свободу і рівність, але він захищав ієрархічну структуру суспільства. На нашу думку, В. Липинський у свій час вже зрозумів загрозу «капіталізації» виборчого процесу та впливу мас (не завжди позитивного) та «демократів-популістів» на політичний процес. Дослідник вважав, що «народ і демократія – це не синоніми. Народ був, єсть і завжди буде. І до нього завжди належить будуччина, бо завжди старі провідні верстви одмирають і завжди нові з народних мас на їх місце підіймаються. Але разом з тим народ ніколи сам не править. І найкраще народові тоді, коли ним правлять добре: коли енергія і активність вийшовших з його лона нових провідників здержується вірністю, честю, розумом і організаційним досвідом провідників старих. Як що це називати демократією, то я був завжди, єсть і буду демократом. Бо завжди кликав я старих панів до співпраці з панями народними новими – співпраці, якої ціль: добро цілої Української Землі і цілого, народу, що її заселює. Демократія, яку Ви практикуєте, це не народ і не добро народу, а метод Вашого *інтелігентського* правління за допомогою оббріхування народу. Анонімний фінансовий капітал дає Вам гроші, а народ – картки виборчі. За гроші Ви у народу купуєте картки, а лякаючи народом, Ви виманюєте гроші. І це зветься демократія – правління народу!» (Липинський, 2007, с. 63).

Як ми бачимо, В. Липинський підняв питання самої сутності сучасного виборчого процесу в Україні: гроші в обмін на голос виборця. Взаємозв'язок грошей і політики – явище, властиве політичній системі на всіх етапах становлення державності. Цей взаємозв'язок особливо посилюється з розвитком сучасної демократичної держави. Це обумовлено особливою складністю конституційного механізму демократії та її основних інститутів, таких як політичні партії і вибори, функціональна активність яких вимагає кожного разу все більше і більше витрат. Для демократичного транзиту характерна реалізація взаємозв'язку грошей і політики через окремих індивідів (шляхом прямого підкупу й інших видів політичної корупції).

Необхідно підкреслити, що В. Липинський виділяє характерну ознаку політичної еліти, як суб'єкта електорального процесу того часу, як еліта з енергією та активністю, але не в контексті вірності, честі та розуму зі слабкою організаційною основою. Політичні знання, цінності та оцінки, мораль і право багато в чому визначають характер рішень, що приймаються політичною елітою, як учасниками політичного процесу. Але електоральний код поки ще не дає змоги сучасній політичній еліті українців діяти на користь нації без прагнення особистого збагачення (корупції) за допомогою використання в своїх цілях у виборчому процесі звичайних виборців. І виборці це відчують недовірою до суб'єктів виборчого процесу.

Результати опитування Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва свідчать, що проблема корупції превалює у суспільстві. В обох дослідженнях кожен другий назвав боротьбу з корупцією однією з трьох найбільш критичних проблем сучасної України. Громадяни не лише вважають, що боротьба з корупцією важлива, але вказують на неї як на головну перешкоду для успіху реформ. Зокрема, близько половини населення (46%) називають корумпованість депутатів найбільшою перешкодою для реформ; олігархи посідають друге місце (37%), а корумпованість державних службовців вважається проблемою серед 33%

населення. 38% респондентів вважають, що корупція є частиною ментальності, а 46% – що ні. При цьому, чим молодші респонденти, то тим частіше вони називали корупцію проявом ментальності українців (Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва, 2018).

Зазначимо, що «капіталізації» виборчого процесу та низький рівень політичних еліт в контексті її діяльності в інтересах держави – це перший чинник, який впливає на формування електорального коду української нації та виборчий процес у цілому. Феномен олігархічних груп безпосередньо пов'язаний з ключовими особливостями сучасного виборчого процесу в Україні, фундаментальною ознакою якого є зрощення політики та великого бізнесу. Окремі фінансово-політичні групи намагалися і зараз стараються перетворити власні уявлення на політичні рішення. Поступово бізнес-групи почали обзаводитися й власними політичними партіями. Відмінна риса української олігархії – це бажання йти в політику, займатися політикою і вести свій бізнес за допомогою політики (що зрештою призвело в Україні до перетворення політики на достатньо успішний вид бізнесу). Партії стають основним джерелом для політико-економічних груп в боротьбі за владу (Коротков, 2009).

Зазначимо, що другий чинник, який впливає на формування електорального коду української нації та виборчий процес у цілому – агресивні методи введення політичної боротьби та недовіра населення до політичних партій. Метою кожної партії є здобуття влади, а політична боротьба – засобом її досягнення. Борючись за владу, змагаючись за своїми конкурентами, кожна партія намагається зайняти домінуюче становище у парламенті з тим, щоб мати змогу самостійно відзначати політичний курс держави. В. Липинський виступає проти агресивних методів політичної боротьби, за толерантне ставлення до своїх політичних опонентів, пошук порозуміння з ними. На перше місце він ставить не боротьбу окремих особистостей за владу, а змагання партійних програм, співробітництво партій у головному – розбудові суверенної держави, коли «кожна

українська група, вносячи у внутрішню боротьбу свої індивідуальні ідейні програми, що на її думку, краще і повніше визволять цілу націю, допоможе наростанню загальних, для цілої нації спільних, національних вартостей» (Михальчук, 2007, с. 266).

Українці вже ментально на рівні «електорального коду» не довіряють політичним партіям і політикам. Наші громадяни традиційно переконані, що діяльність українських партій не відповідає демократичним стандартам - в червні 2017 року таку думку висловили 74% (у серпні 2016 - 70%). Лише 14% вважають інакше. Серед основних причин того, чому діяльність партій не відповідає демократичним стандартам, українці найчастіше згадували те, що партії відстоюють інтереси тільки своїх лідерів і фінансових спонсорів (45%), не мають реального зв'язку з громадянами (36,5%) і не дотримуються задекларованих цілей і обіцянок (35%) (Стешенко, 2017).

В. Липинський приділяє увагу і основному суб'єкту виборчого процесу виборцю в контексті його громадської активності. Політолог торкнувся і іншої важливої проблеми стосовно успішності виборчого процесу. Мова йде про взаємодію електорату та політичної еліти. Він підтвердив думку французького філософа Ж. де Местра про те, що кожен народ має той уряд, якого він заслуговує. В. Липинський писав : «які пани – такий народ; який народ – такі пани! Тільки в спільнім зусиллі, тільки в співпраці і в спільнім підчас цієї праці на себе впливанню, пани і народ на Україні зможуть позбутись своїх хиб. Оце спільне зусилля і ця співпраця – це і єсть власне, сотворена і панами і народом, Україна. Вона буде тільки така, або її ніколи не буде. А тоді знов буде те, що було тисячу літ: підлі раби, вирізуючи періодично підлих панів, і підлі пани, продаючи свою панську честь тій чи іншій метрополії та накладаючи знов при її допомозі намордник на збунтованих рабів...» (1996, с. 62). На нашу думку, це модель електоральної поведінки та коду української нації, що діє і в XXI столітті. Але, завдяки Помаранчевій революції та революції Гідності не хочеться що би спрацював електоральний код нації і знову «підлі пани наклали

намордник на збунтованих рабів...» є час і нові умови для зміни самої суті «електорального коду».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Зазначимо, що «електоральний код» нації – це системне поняття і в цьому дослідженні ми провели тільки ретроспекцію політичних поглядів авторитетного діяча В. Липинського. Його аналіз взаємовідносин «маса-еліти» / «еліти-маса» показав ті ризики, які існують і в сучасному виборчому процесі. Дійсно, «комерціалізація» суспільства, відсутність традицій рекрутування еліт та гідних лідерів, масовізація, деструктуризація суспільства в контексті дії «вуличної демократії» має загрозу для формування демократичного суспільства в Україні. Його погляди на суб'єктів виборчого процесу повинні допомогти в аналізі впливу ментальних плюсів і мінусів українців на сучасну матрицю виборів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бельська, Т., 2014. Політична культура як ціннісна складова громадянського суспільства. *Публічне управління: теорія та практика*, 3, с. 66–72.
2. Кліменкова, А.М., 2013. Культурні коди як чинники формування ціннісних орієнтацій. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*, 18, с. 65–69.
3. Коротков, Д.С., 2009. Політичні партії України як засіб впливу олігархічної еліти на політичний процес у державі. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Питання політології*, [online], 839(14), с. 111–117. Доступно: http://nbuv.gov.ua/portal/natural/VKhNU/Polit/2009_839.pdf [Дата звернення 18 вересень 2018].
4. Липинський, В., 1996. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію Українського монархізму. В: О. І. Семківа, ред. *Політологія. Кінець XIX - перша половина XX ст.* Львів: Світ. с. 328–478.
5. Липинський, В., 2007. Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму. В: Ю. Терещенко, ред. *Вячеслав Липинський та його доба*. Київ–Житомир : Видавничий центр КНЛУ. с. 59–97.
6. Михальчук, Є.В., 2007. Липинський про роль партій у суспільно-політичних процесах України. В: А.Г. Шваб, ред. *В. Липинський в історії, теорії та практиці українського державотворення: Міжнародна Конференція*. Луцьк, Україна, 26-27 квітень 2007. Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського національного університету ім. Лесі Українки.
7. Рякін, О.М., 1973. Код. В: В.М. Глушков, ред. *Енциклопедія кібернетики*. Київ: Українська радянська енциклопедія. с. 492–494.
8. Сабадуха, В., 2005. Роздуми В. Липинського про національну ідею. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*, 14, с. 147–164.
9. Стешенко, А., 2017. *Більшість українців розчаровані діяльністю політичних партій - опитування Демініціативи*. [online] (Останнє оновлення 27 липень 2017) [Електронний ресурс] /. – режим доступу: <http://asn.in.ua/ua/news/publishing/113965->

bolshinstvo-ukraincev-razocharovany-v-deyatelnosti.html [Дата звернення 18 вересень 2018].

10. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва, 2018. *Оцінка проблематики корупції в громадській думці*. [online] Доступно: [<https://dif.org.ua/article/otsinka-problematiki-koruptsii-v-gromads>] [Дата звернення 18 вересень 2018].
11. Fiske, J. 1999. *Television culture*. London: Routledge.

Інформація про автора

Коротков Дмитро Сергійович – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри філософії та політології Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця; e-mail: kordis@meta.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2732-0824>.

Стаття надійшла до редакції: 01.11.2018 р. Прийнята до друку: 20.11.2018 р.